

TEXTILHÖGSKOLANS EXAMENSUTSTÄLLNING EXIT 17
DESIGN AV LINN VARME

HÖGSKOLANS EKONOMI OCH FINANSIERING

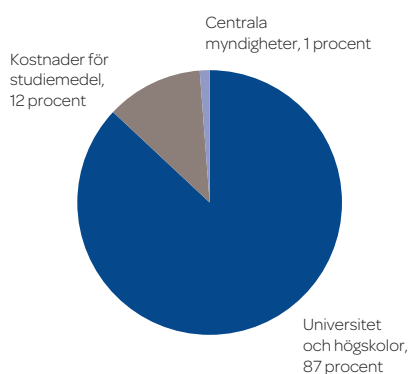
De senaste årens kraftiga ökning av intäkterna till lärosätenas forskning och utbildning på forskarnivå mattades av betydligt under 2017. Många lärosäten fick samtidigt höjda takbelopp genom statens pågående utbyggnad av utbildningar på grundnivå och avancerad nivå. Att lärosätena tidigare utbildade fler studenter än anslagen täckte innebär dock att utbyggnaden inte har lett till fler helårsstudenter inom högskolan ännu.

DEN TOTALA KOSTNADEN för verksamheten vid Sveriges universitet och högskolor uppgick år 2017 till 70,6 miljarder kronor. Det motsvarar 1,53 procent av Sveriges bruttonationalprodukt (BNP), vilket är en något lägre andel än föregående år. Minskningen beror på att BNP under 2017 utvecklades snabbare än lärosätenas kostnader. Staten finansierar merparten av högskolans verksamhet, närmare 80 procent, men betydande resurser kommer också från olika offentliga och privata organisationer, som framförallt finansierar forskning och utbildning på forskarnivå vid universitet och högskolor.

Den totala kostnaden för högskolesektorn inkluderar även statens kostnader för studiemedel samt för de centrala myndigheter som arbetar med högskolefrågor. Kostnaderna för studiemedel uppgick till 9,6 miljarder kronor 2017, medan statens anslag till de centrala myndigheterna inom högskolesektorn uppgick till knappt en miljard kronor. Sammantaget uppgick den totala kostnaden för högskolesektorn till 81,1 miljarder kronor.

Figur 86. Fördelning av kostnaden för högskolesektorn 2017. Den totala kostnaden för sektorn var 81,1 miljarder kronor, varav 70,6 miljarder var kostnader för lärosätenas verksamhet.

Storleken på lärosätena varierar betydligt och de största universiteten omsätter flera miljarder kronor årligen. Lunds universitet har störst omsättning, drygt åtta miljarder kronor, följt av Uppsala universitet, Karolinska institutet och Göteborgs universitet med kostnader mellan sex och sju miljarder kronor vardera. Kostnaderna vid de övriga stora universiteten varierade mellan drygt tre och fem miljarder kronor,

medan de mindre universiteten och högskolorna hade kostnader mellan knappt en halv och två miljarder kronor. Minst bland de statliga lärosätena är de konstnärliga högskolorna och Gymnastik- och idrottshögskolan som omsätter i storleksordningen en till två hundra miljoner kronor. I samma storleksordning är några av de specialinriktade enskilda utbildningsanordningarna med verksamhet inom vårdområdet, medan de minsta enskilda utbildningsanordningarna endast omsätter några tiotal miljoner kronor. De ekonomiska skillnaderna är således stora – och därmed ser lärosätenas förutsättningar att bedriva verksamhet väldigt olika ut.

OLIKA TYPER AV INTÄKTER

Lärosätenas intäkter består av statliga anslag, av intäkter i form av förbrukade medel från externa finansiärer samt av finansiella intäkter. Lärosätenas intäkter från externa finansiärer delas in i *bidragsintäkter* respektive *avgiftsintäkter*, beroende på vilken typ av verksamhet medlen finansierar.

Bidragsintäkterna kan exempelvis utgöras av forskningsbidrag, som är intäkter för forskning utan att bidragsgivaren har rätt till forskningens resultat. Avgiftsintäkter består av intäkter från uppdragsverksamhet och övriga avgiftsintäkter. Uppdragsverksamhet finansieras med avgifter som beställaren betalar, och kan vara antingen utbildning eller forskning. Inom utbildning sker uppdragsverksamheten huvudsakligen som uppdragsutbildning enligt särskilda förordningar. Uppdragsforskning är forskning som utförs på uppdrag av en extern finansiär, där man reglerar uppdragsgivarens inflytande på verksamhetens planering och genomförande samt dispositionsrätt till forskningsresultaten i ett avtal. Uppdragsforskning kan även gälla exempelvis utredningar eller produktutveckling.

Kategorin *övriga avgiftsintäkter* består huvudsakligen av intäkter enligt paragraf 4 i avgiftsförordningen. Det är bland annat intäkter för uthyrning av lokaler, konferensavgifter samt övriga intäkter i verksamheten som till exempel försäljning av material. Dessutom ingår fakturerade kostnader och eventuella intäkter av sponsring i denna kategori, samt lärosätenas intäkter av studenternas anmälnings- och studieavgifter. *Finansiella intäkter* består huvudsakligen av ränteintäkter.

De belopp som externa finansiärer betalar till lärosätena bokförs som intäkter av lärosätet först i samband med att de förbrukas, det vill säga när kostnader uppstår. Detta medför att det finns en skillnad mellan finansiärernas betalning och lärosätenas redovisade intäkter från finansiärerna. De forskningsbidrag som inte förbrukats återfinns under posten oförbrukade bidrag i lärosätenas balansräkningar.

Lärosätenas ekonomi

Redovisningen av universitetens och högskolornas verksamhet delas in i två områden: utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive forskning och utbildning på forskarnivå. Samtliga intäkter och kostnader som lärosätena har för sin verksamhet ska föras till något av dessa verksamhetsområden. De statliga anslagen har samma uppdelning – lärosätena får ett anslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och ett annat för forskning och utbildning på forskarnivå. Det enda undantaget utgörs av Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) som inte har ett uppdelat anslag och dessutom har ett tredje verksamhetsområde: fortlöpande miljöanalys.

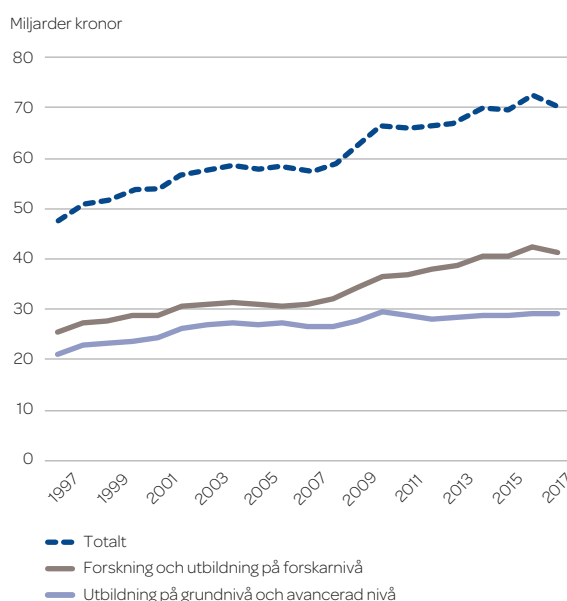
Finansieringen, det vill säga intäkternas sammansättning, skiljer sig mellan de två verksamhetsområdena. De direkta statsanslagen utgör huvuddelen av lärosätenas intäkter till utbildning på grundnivå och avancerad nivå (85 procent), medan andelen är betydligt lägre inom forskning och utbildning på forskarnivå (44 procent). Inom forskning och utbildning på forskarnivå kanaliserar staten också betydande medel indirekt till lärosätena genom forskningsråd och andra forskningsfinansierande myndigheter. Totalt sett utgjorde statliga medel 79 procent av högskolans intäkter 2017.

Det senaste decenniet har högskolans intäkter ökat betydligt och huvuddelen av intäktsökningen gäller forskning och utbildning på forskarnivå. Mellan 2007 och 2017 steg forskningsintäkterna med 10,5 miljarder kronor i fasta priser, medan intäkterna till utbildning på grundnivå och avancerad nivå ökade med 2,6 miljarder kronor. Det innebär att högskolan som helhet har blivit mer forskningstung under det senaste decenniet – andelen intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå har ökat med knappt fem procentenheter, från 53,6 procent till 58,3 procent.

Denna utveckling, som framförallt är resultatet av stora satsningar på högskolans forskning i de två forskningspolitiska propositionerna 2008 och 2012, har mattats av de senaste åren. Under 2017 ökade lärosätenas totala intäkter med 1,7 miljarder kronor i

löpande priser jämfört med föregående år och uppgick till totalt 70,9 miljarder kronor. För första gången under det senaste decenniet utgjorde medel till utbildning på grundnivå och avancerad nivå större delen av intäktsökningen. Forskningens andel av högskolans verksamhet minskade alltså något.

Figur 87. Lärosätenas totala intäkter samt intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive forskning och utbildning på forskarnivå 1997–2017, miljarder kronor i 2017 års priser.

Större ökning för utbildning än för forskning

Som vi tidigare nämnt uppgick lärosätenas totala intäkter år 2017 till 70,9 miljarder kronor. Det är en ökning med nära 1,7 miljarder kronor i löpande priser jämfört med föregående år, vilket motsvarar 2,4 procent. Intäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå ökade med 0,6 miljarder kronor, medan intäkterna till utbildning på grundnivå och avancerad nivå ökade med drygt en miljard kronor. Intäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå uppgick därmed till 41,3 miljarder kronor, medan intäkterna till utbildning på grundnivå och avancerad nivå var 29,1 miljarder kronor.

I fasta priser ökade de samlade intäkterna med 0,9 miljarder kronor jämfört med 2015, vilket motsvarar 1,3 procent på två år. Av denna ökning utgjordes 0,1 miljarder kronor av intäk-

OVANLIGT STOR UPPRÄKNING AV SCB:S IMPLICITPRISINDEX FÖR STATLIG KONSUMTION FÖRSVÅRAR JÄMFÖRELSE

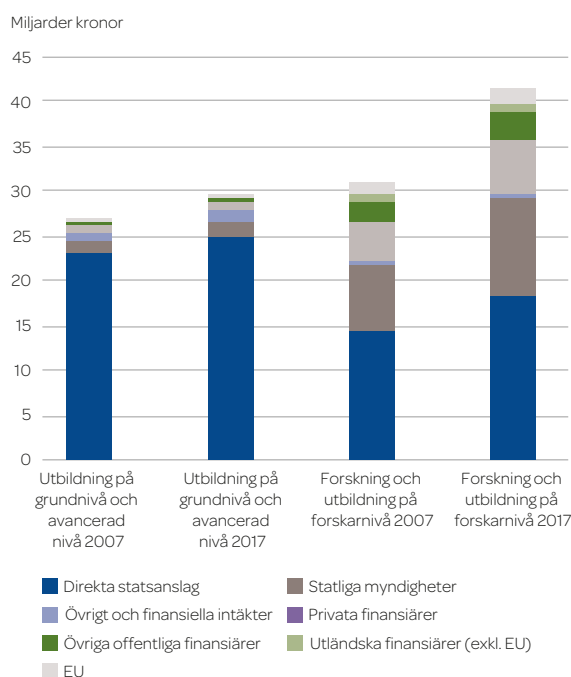
För att beskriva den ekonomiska utvecklingen med hänsyn tagen till inflationen har uppgifterna från 1997–2016 räknats om till 2017 års priser, det vill säga vad beloppen motsvarar i 2017 års penningvärde. En sådan beräkning tar bort effekterna av inflationen och mäter i stället förändringar av volymen. Vid fastprisberäkningen används Statistiska centralbyråns (SCB) implicitprisindex för statlig konsumtion.

Jämförelser i fasta priser mellan 2017 och föregående år försvåras dock av den ovanligt stora indexuppräkningen för 2017 som uppgick till 4,1 procent. En anledning till den stora uppräkningen är statens ökade kostnader för migration under 2016, vilket också innebar att indexet endast utvecklades marginellt det året. Med andra ord blir ekonomiska jämförelser med 2016 som referensår missvisande. I detta kapitel analyserar vi därför det senaste årets förändring i löpande priser, medan vi gör jämförelser i fasta priser mellan 2015 och 2017 eller i ett längre perspektiv.

SCB:s implicitprisindex för statlig konsumtion 1997–2017, samt årlig förändring.

	Index	Årlig förändring
1997	61,64	
1998	62,10	0,75
1999	64,64	4,09
2000	67,92	5,06
2001	70,66	4,04
2002	72,67	2,86
2003	74,72	2,82
2004	74,97	0,33
2005	76,94	2,63
2006	80,08	4,07
2007	82,37	2,86
2008	84,98	3,17
2009	86,73	2,06
2010	87,03	0,35
2011	90,20	3,64
2012	91,89	1,88
2013	93,05	1,26
2014	93,85	0,86
2015	95,65	1,92
2016	96,02	0,38
2017	100,00	4,15

Figur 88. Finansiering av utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive forskning och utbildning på forskarnivå 2007 och 2017 uppdelat på finansieringskälla, miljarder kronor i 2017 års priser.

ter till utbildning på grundnivå och avancerad nivå, och 0,8 miljarder av ökade intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå. Den större ökningen för utbildningen på grundnivå och avancerad nivå slår därmed inte igenom när man jämför två år tillbaka i tiden.

Ökade personalkostnader inom utbildning

De totala kostnaderna för universitet och högskolor uppgick 2017 till 70,6 miljarder kronor, medan de totala intäkterna var 70,9 miljarder kronor. Det betyder att lärosätena tillsammans uppvisade ett överskott på 0,3 miljarder kronor i sin verksamhet. Jämfört med 2015 ökade lärosätenas kostnader med 0,8 miljarder kronor i fasta priser. Nästan hela kostnadsökningen beror på ökade kostnader inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå, medan kostnaderna inom forskning och utbildning på forskarnivå endast ökade marginellt.

Merparten av lärosätenas kostnader utgörs av kostnader för personal. Personalkostnaderna inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå har ökat de senaste två åren med samman-

Tabell 32. Lärosätenas totala intäkter 2007, 2015 och 2017 per finansiärskategori, miljoner kronor i 2017 års priser.

	2007	2015	2017	Förändring 2015-2017		Andel av total 2017
				Mkr	Procent	Procent
Statliga finansiärer	46 252	55 738	55 791	53	0,1%	78,7%
Direkta statsanslag*	37 559	42 771	43 139	368	0,9%	60,9%
Statliga myndigheter	8 693	12 967	12 651	-315	-2,4%	17,9%
Övriga offentliga finansiärer	2 818	3 168	3 243	74	2,3%	4,6%
Kommuner och landsting	1 762	2 005	1 895	-110	-5,5%	2,7%
Offentliga forskningsstiftelser	1 056	1 164	1 347	184	15,8%	1,9%
Privata finansiärer i Sverige	5 015	6 778	7 170	392	5,8%	10,1%
Företag	1 909	1 940	1 826	-114	-5,9%	2,6%
Organisationer utan vinstsyfte	3 106	4 838	5 344	507	10,5%	7,5%
EU	1 347	1 804	1 933	129	7,2%	2,7%
Övriga utlandet	884	1 026	1 249	223	21,8%	1,8%
Övrigt (inkl. finansiella intäkter)	1 263	1 436	1 472	36	2,5%	2,1%
Totalt	57 580	69 950	70 858	908	1,3%	100%

* Inklusive anslag som fördelas via Kammarkollegiet efter beslut av regeringen.

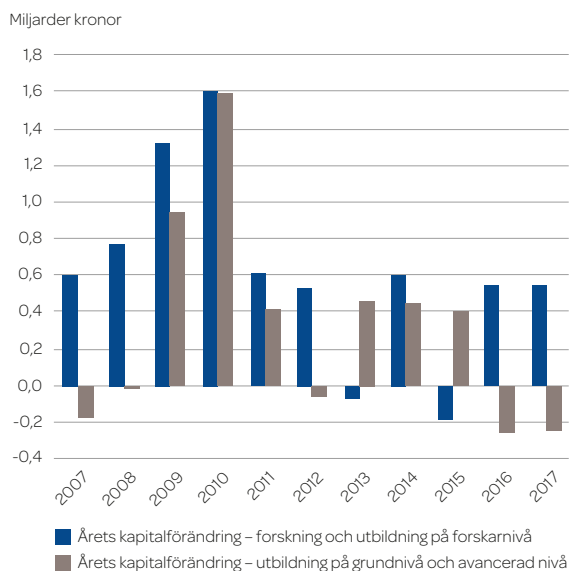
lagt 0,7 miljarder kronor i fasta priser. Även lokalkostnaderna inom utbildningsverksamheten har ökat i reala termer. Inom forskning och utbildning på forskarnivå har kostnaderna endast ökat marginellt under samma period. Lokalkostnaderna har minskat något, men avskrivningarna har ökat i reala termer vilket huvudsakligen beror på att avskrivningskostnaderna vid Lunds universitet för forskningsanläggningen Max IV har ökat de senaste två åren.

Sammantaget innebär detta att personalkostnadernas andel av lärosätenas totala kostnader har ökat jämfört med 2015, medan lokalkostnadernas andel har minskat. Utvecklingen ligger i linje med en långsiktig trend. En jämförelse mellan lärosätenas samlade resultaträkningar för 2007 och 2017 visar att andelen personalkostnader har ökat från 60,4 till 63,1 procent, medan andelen lokalkostnader minskat från 14,2 till 12,5 procent.

Tabell 33. Sammanställning av lärosätenas resultaträkningar 2007, 2015 och 2017, miljoner kronor i 2017 års priser. För uppgifter per verksamhetsområde, se tabell 22 i den separata tabellbilagan.

	2007	2015	2017	Förändring 2015-2017		Andel av total 2017
				Mkr	Procent	Procent
Summa verksamhetsintäkter	57 580	69 950	70 858	908	1,3%	100%
Intäkter av statsanslag	37 286	42 437	42 712	274	0,6%	60,3%
Intäkter av bidrag	13 461	20 139	20 835	696	3,5%	29,4%
Intäkter av avgifter och andra ersättningar	6 082	7 178	7 169	-9	-0,1%	10,1%
Finansiella intäkter	750	196	143	-53	-27,1%	0,2%
Summa verksamhetskostnader	57 155	69 775	70 566	791	1,1%	100%
Personalkostnader	34 509	43 733	44 500	767	1,8%	63,1%
Lokalkostnader	8 121	8 870	8 800	-69	-0,8%	12,5%
Ersättning för klinisk utbildning och forskning	2 425	2 494	2 515	21	0,8%	3,6%
Övriga driftskostnader	9 648	12 067	11 944	-123	-1,0%	16,9%
Finansiella kostnader	277	167	238	71	42,3%	0,3%
Avskrivningar	2 175	2 444	2 569	125	5,1%	3,6%
Verksamhetsutfall	425	175	292	117		
Årets kapitalförändring	442	219	309	90		

Figur 89. Lärosätenas ekonomiska resultat (årets kapitalförändring) 2007–2017 uppdelat på verksamhetsområdena forskning och utbildning på forskarnivå respektive utbildning på grundnivå och avancerad nivå, miljarder kronor i 2017 års priser.

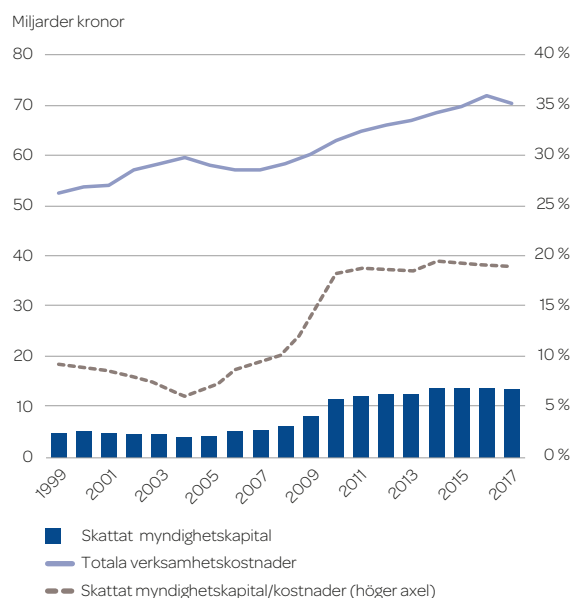
De sju lärosäten som bedriver läkarutbildning ersätter landstingen för deras medverkan i klinisk utbildning och forskning enligt avtal som sluts mellan staten och landstingen. Denna kostnad för lärosätena har ökat marginellt jämfört med 2015. För uppgifter om intäkter och kostnader per lärosäte, se tabell 7 längst bak i rapporten.

Överskott inom forskningen

Lärosätenas samlade ekonomiska resultat (årets kapitalförändring), det vill säga verksamhetsutfall samt resultat från lärosätenas andelar i dotterföretag, uppbördsverksamhet och transfereringar, uppgick till drygt 0,3 miljarder kronor för 2017. Detta motsvarar 0,4 procent av lärosätenas totala omsättning (kostnader) under året. Sammantagna har lärosätena uppvisat positiva ekonomiska resultat varje enskilt år den senaste tioårsperioden.

Det samlade positiva resultatet för år 2017 är, liksom föregående år, ett resultat av överskott inom forskningsverksamheten. Inom forskning och utbildning på forskarnivå uppgick det ekonomiska resultatet till 0,5 miljarder kronor 2017,

Figur 90. Lärosätenas totala kostnader respektive skattat myndighetskapital (summan av balanserad kapitalförändring och årets kapitalförändring) 1999–2017, miljarder kronor i 2017 års priser, samt kvoten (höger axel) som visar det skattade myndighetskapitalets andel av kostnaderna.

medan det samlade resultatet inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå var ett underskott på 0,2 miljarder kronor.

Minskat myndighetskapital inom utbildning

Till skillnad från andra statliga myndigheter behöver universitet och högskolor inte betala tillbaka outnyttjade anslagsmedel till staten utan kan spara dessa till kommande år. Det beror på den särskilda modell för avräkning av anslag som gäller för lärosätena och som innebär att anslagsförbrukningen inte är kopplad till verksamhetens kostnader. Det positiva eller negativa resultat som uppstår i verksamheten ger upphov till en balanserad kapitalförändring i lärosätenas balansräkningar. Den utgör en reserv som de kan använda för att täcka framtida underskott i verksamheten, eller för att finansiera speciella satsningar inom utbildning eller forskning.

Den balanserade kapitalförändringen utgör tillsammans med årets kapitalförändring huvuddelen av lärosätenas myndighetskapital. I myndighetskapitalet kan det även ingå

MYNDIGHETSKAPITAL OCH BALANSERAD KAPITALFÖRÄNDRING

I myndighetskapitalet för statliga lärosäten ingår dels årets ekonomiska resultat (årets kapitalförändring), dels den balanserade kapitalförändringen. Därutöver kan även resultatandelar i hel- och delägda bolag ingå. Dessutom har många lärosäten statskapital och donationskapital som ingår i myndighetskapitalet.

Den balanserade kapitalförändringen utgör den största delen av lärosätenas myndighetskapital. Den har byggts upp av gångna års resultat och består därmed huvudsakligen av ackumulerade överskott respektive underskott från tidigare år.

Det ekonomiska resultatet, det vill säga överskott eller underskott i resultaträkningen, blir en del i den balanserade kapitalförändringen året därpå. Exempelvis överförs

2017 års kapitalförändring till den balanserade kapitalförändringen 2018 och påverkar därmed inte 2017 års balanserade kapitalförändring. För enskilda utbildningsanordnare motsvaras den balanserade kapitalförändringen av fritt eget kapital exklusive årets ekonomiska resultat.

Anslagsmedel redovisas som intäkt i sin helhet och därmed inte alltid i samma takt som medlen förbrukas. Om anslagsmedlen inte förbrukas under året påverkar det årets resultat och senare även den balanserade kapitalförändringen. Erhållna bidrag som inte förbrukats under året redovisas däremot som en egen post i balansräkningen under oförbrukade bidrag och påverkar därför inte den balanserade kapitalförändringen.

resultatandelar från dotterföretag, och vid många lärosäten finns dessutom statskapital och donationskapital. Det handlar dock i de flesta fall om mindre belopp och finns inte på alla lärosäten. En skattning av myndighetskapitalet genom en summering av den balanserade kapitalförändringen och årets kapitalförändring ger därmed en god uppskattning när man jämför olika lärosäten.

Det senaste decenniets årliga positiva ekonomiska resultat har inneburit att lärosätenas ekonomiska ställning har stärkts betydligt. I fasta priser har det skattade myndighetskapitalet mer än fördubblats sedan 2007. Vid utgången av 2017 uppgick lärosätenas skattade myndighetskapital till 13,4 miljarder kronor, varav balanserad kapitalförändring 13,1 miljarder kronor. Av den balanserade kapitalförändringen fanns 6,6 miljarder inom forskning och utbildning på forskarnivå och 5,4 miljarder inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Anledningen till att beloppen inte summerar är att enskilda utbildningsanordnare inte behöver redovisa balanserad kapitalförändring per verksamhetsområde.

Ett sätt att analysera lärosätenas ekonomiska ställning är att ställa det skattade myndighetskapitalet i relation till deras omsättning i form av verksamhetens kostnader. I slutet av 1990-talet uppgick kvoten mellan myndighetskapital och omsättning till omkring 9 procent, för att därefter sjunka till som minst 6,4 procent 2004. Därefter har kvoten ökat stadigt till följd av lärosätenas positiva ekonomiska resultat, som

mest till 19,6 procent 2014. För 2017 uppgick kvoten till 19,0 procent.

De senaste två årens underskott inom utbildningen på grundnivå och avancerad nivå innebär att lärosätena har förbrukat en del av det myndighetskapital som byggts upp inom utbildningsområdet. Mellan 2016 och 2017 minskade den balanserade kapitalförändringen inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå med 0,5 miljarder kronor i löpande priser. En minskning kommer att ske även nästa år till följd av 2017 års negativa resultat. Inom forskningen kommer dock den balanserade kapitalförändringen fortsätta att öka.

RIKSREVISIONENS GRANSKNING AV LÄROSÄTENAS MYNDIGHETSKAPITAL

Riksrevisionen genomförde 2017 en granskning av myndighetskapitalet vid statliga universitet och högskolor. Granskningen visade att uppbyggnaden av myndighetskapital framförallt beror på att lärosätena av olika anledningar inte kunnat omsätta sina ökade anslagsmedel tillräckligt snabbt i verksamhet inom utbildning och forskning. Bland orsakerna till detta pekar Riksrevisionen på långa rekryteringsprocesser samt på svårigheterna att hitta personal med rätt kompetens. Enligt Riksrevisionens bedömning har regeringens styrning även påverkat myndighetskapitalets utveckling.

Läs mer om detta i *Varför sparar lärosätena? En granskning av myndighetskapital vid universitet och högskolor*, RiR 2017:28.

Finansiering av utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Utbildning på grundnivå och avancerad nivå vid svenska universitet och högskolor finansieras huvudsakligen genom statliga anslag som riksdagen anvisar lärosätena direkt. Denna utbildning är avgiftsfri för merparten av studenterna. År 2017 uppgick de direkta statsanslagen (inklusive anslag som fördelas av Kammarkollegiet efter beslut av regeringen) till 24,8 miljarder kronor. Detta motsvarar 85 procent av lärosätenas totala intäkter till verksamhetsområdet utbildning på grundnivå och avancerad nivå.

Förutom utbildning på grundnivå och avancerad nivå enligt uppdrag i regleringsbrev bedriver lärosätena dessutom uppdragsverksamhet i form av uppdragsutbildning och beställd utbildning. De sammanlagda intäkterna från uppdragsverksamhet uppgick 2017 till 1,7 miljarder kronor, varav större delen inom uppdragsutbildning. I utbildningsverksamheten ingår också bidragsintäkter, totalt 0,7 miljarder kronor, från externa finansiärer

samt finansiella intäkter. Studieavgifterna från betalande studenter uppgick till 0,7 miljarder kronor 2017 och övriga avgiftsintäkter till 1,2 miljarder kronor.

Sammantaget uppgick lärosätenas intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå under 2017 till 29,1 miljarder kronor. Det är en ökning med en miljard kronor i löpande priser jämfört med föregående år, vilket motsvarar 3,7 procent. I förhållande till 2015 ökade lärosätenas intäkter till utbildning på grundnivå och avancerad nivå med 0,1 miljarder kronor i fasta priser.

Statliga anslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå

Så kallade ramanslag utgör huvuddelen av de direkta statsanslagen till utbildning på grundnivå och avancerad nivå. År 2017 uppgick dessa till knappt 23,5 miljarder kronor. För de flesta statliga universitet och högskolor, samt några enskilda utbildningsanordnare, består de av ett takbelopp som anger den högsta totala ersättning som varje lärosäte kan få i ramanslag. De samlade takbeloppen uppgick 2017 till drygt 22,4 miljarder kronor. Ramanslagen

RESURSTILLDELNING FÖR UTBILDNING PÅ GRUNDNIVÅ OCH AVANCERAD NIVÅ

Statens ersättning för utbildning på grundnivå och avancerad nivå baseras på registrerade studenter (omräknade till helårsstudenter) samt studenternas avklarade poäng (omräknade till helårs prestationer) inom olika utbildningsområden. Det är samma ersättning för alla lärosäten som omfattas av systemet, men beloppet varierar mellan olika utbildningsområden. Takbeloppet anger den högsta totala ersättning som varje lärosäte kan få. Takbeloppet tillsammans med hur utbildningen fördelas på olika utbildningsområden sätter ramarna för antalet studenter på varje lärosäte.

All utbildning är indelad i kurser, vilka klassificeras till ett eller flera utbildningsområden. Det är regeringen som beslutar inom vilka utbildningsområden respektive lärosäte får avräkna helårsstudenter och helårsprestationer. För utbildning inom de konstnärliga utbildningsområdena är dock antalet helårsstudenter och helårsprestationer som får avräknas begränsat. I övrigt är det upp till varje lärosäte att avgöra till vilket eller vilka utbildningsområden kursen ska klassificeras. Denna klassificering är grunden för lärosätenas resurstilldelning. För 2018 gäller ersättningsbeloppen i tabell 34 för helårsstudenter och helårsprestationer inom olika utbildningsområden.

Liksom tidigare år fanns 2017 över 40 procent av hela utbildningsvolymen (antalet helårsstudenter) inom humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi, som har de lägsta ersättningsbeloppen. En tredjedel fanns inom teknik och naturvetenskap. De konstnärliga utbildningarna, som är de områden som har högst ersättningsbelopp, utgör tillsammans bara några få procent av den totala utbildningsvolymen.

Resurstilldelningssystemet med takbelopp omfattar alla statliga lärosäten förutom Sveriges lantbruksuniversitet och Försvarshögskolan, samt Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping. Vid dessa lärosäten återfinns 97 procent av den totala utbildningsvolymen, räknat som helårsstudenter. Lärosätena kan också ha andra uppdrag som finansieras med direkta statsanslag, exempelvis att erbjuda utbildning i vissa språk och lärarutbildning i minoritetsspråk. Lärosätena erhåller anslag som fördelas via Kammarkollegiet för andra uppdrag, som ett antal kompletterande utbildningar för personer med avslutad utländsk utbildning samt vidareutbildning av obehöriga lärare. Enskilda utbildningsanordnare får, med några undantag, statsbidrag för högskoleutbildning (redovisas här som anslag).

Tabell 34. Ersättningsbelopp 2018 (i kronor) samt procentuell fördelning av antalet takbeloppsfinansierade helårsstudenter inom olika utbildningsområden 2017. En helårsstudent är en student som är registrerad för heltidsstudier under ett kalenderår (60 högskolepoäng), eller registreringar av flera studenter för utbildningar av mindre omfattning som tillsammans blir 60 högskolepoäng. En helårsprestation är 60 avklarade högskolepoäng. För att beräkna antalet helårsprestationer räknas alla högskolepoäng under ett kalenderår samman och divideras med 60.

Utbildningsområde	Ersättning per helårsstudent 2018, kronor	Ersättning per helårsprestation 2018, kronor	Fördelning av helårsstudenter 2017, procent
Humanistiskt, samhällsvetenskapligt, teologiskt, juridiskt	31 884	20 777	40,9%
Naturvetenskapligt, tekniskt, farmaceutiskt	54 367	45 849	32,3%
Vård	57 800	50 061	8,1%
Medicinskt	64 589	78 564	6,8%
Undervisning	38 781	40 627	5,3%
Övrigt	43 662	35 468	2,0%
Verksamhetsförlagd utbildning	54 960	53 322	1,7%
Design	154 063	93 865	0,8%
Musik	132 914	84 038	0,7%
Odontologiskt	47 798	55 679	0,6%
Idrott	112 250	51 945	0,4%
Konst	218 718	93 899	0,3%
Media	312 567	250 379	0,1%
Teater	306 288	152 558	0,1%
Dans	215 412	119 028	0,0%
Opera	316 747	189 481	0,0%

till de lärosäten som inte har ett takbelopp var drygt en miljard kronor.

Vid sidan av ramanslagen finns det andra statliga anslag som finansierar utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Till de lärosäten som bedriver läkarutbildning utgår ersättning för klinisk utbildning med totalt 0,7 miljarder kronor. Därutöver finns anslag för särskilda åtaganden inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå, 0,4 miljarder kronor, samt anslag som fördelas via Kammarkollegiet efter beslut av regeringen, exempelvis för kompletterande utbildningar för utländska akademiker, totalt 0,3 miljarder kronor. Sammantagna uppgick de statliga anslagen till utbildning på grundnivå och avancerad nivå 2017 därmed till 24,8 miljarder kronor. Detta är en ökning med 0,7 miljarder kronor i löpande priser, vilket motsvarar 2,8 procent, jämfört med 2016.

Pågående dimensioneringsförändringar

Lärosätena är relativt fria att besluta om sin dimensionering av olika utbildningar inom

ramen för sina respektive takbelopp. Staten kan dock påverka inriktningen genom att tillföra medel för viss utbildning. Under flera år har det skett relativt stora förändringar i statens dimensionering av utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Ett antal tillfälliga utbyggnader genomfördes under perioden 2010–2013. Den sista av dessa tillfälliga utbyggnader upphörde 2016. Samtidigt inleddes en permanent utbyggnad av utbildning på grundnivå och avancerad nivå 2015. Utbyggnaden avser huvudsakligen utbildningar inom hälso- och sjukvård samt olika lärarutbildningar och ska vara fullt genomförd 2019. Totalt tillför staten 1,1 miljarder kronor i ökade anslag, varav 0,5 miljarder infaller under perioden 2017–2019. En ytterligare utbyggnad av lärar- och förskolläraryt utbildningar inleddes under 2017. Utbyggnaden innebär anslagsökningar med 54 miljoner kronor årligen under fem år och omfattar totalt 270 miljoner kronor när den är fullt ut genomförd år 2021.

Under 2018 inleddes också en permanent utbyggnad av flera utbildningar som regeringen bedömer som samhällsviktiga. När utbyggnaden

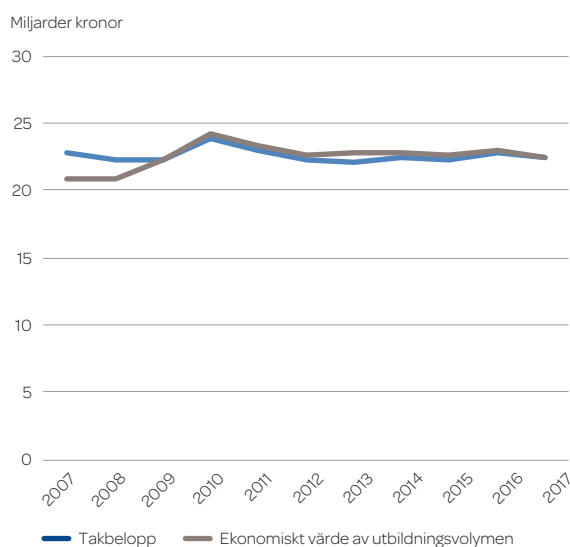
är fullt ut genomförd 2023 beräknas den omfatta 730 miljoner kronor. En stor del utgörs av en generell utbyggnad av utbildning i hela landet, totalt 262 miljoner kronor. Här ingår även utbyggnader av ingenjörsutbildningar (160 miljoner), utbildningar inom samhällsbyggnad (112 miljoner) samt läkarutbildningen (96 miljoner). Dessutom ingår en satsning på sommarkurser vid vissa lärosäten. Mindre utbyggnader genomförs också av försvarsutbildningar, tolkutbildning och teologisk utbildning (tabell 35).

Det pågår också i mindre skala utbyggnader av hälso- och sjukvårdsutbildningar och ingenjörsutbildningar som initierades 2012. Dessa finansieras genom omfördelningar mellan lärosäten och dessa omfördelningar resulterade i ett negativt netto 2017. Det negativa nettot uppgick till knappt 60 miljoner kronor inklusive minskningar av anslagen på grund av digitalisering.

Takbeloppen i nivå med utbildningsvolymen

För de lärosäten som omfattas av systemet med takbelopp är statens ersättning för utbildning på grundnivå och avancerad nivå baserad på en per capita-ersättning för registrerade studenter (omräknade till helårsstudenter) och studenternas avklarade poäng (omräknade till helårsprestationer) inom olika utbildningsområden. Ersättningsbeloppen varierar mellan de olika utbildningsområdena. Takbeloppen fastställs årligen och anger, tillsammans med utbildningens fördelning mellan utbildnings-

Figur 91. Lärosätenas samlade takbelopp och det ekonomiska värdet av utfallet helårsstudenter (HST) och helårsprestationer (HPR) respektive år 2007–2017, miljarder kronor i 2017 års priser.

områden, ramarna för antalet studenter. Vid slutet av året stäms det ekonomiska värdet av helårsstudenterna och helårsprestationerna för respektive lärosäte av och avräknas sedan mot takbeloppen.

För 2017 uppgick lärosätenas takbelopp till 22,4 miljarder kronor medan utbildningsvolymens värde, det vill säga det samlade ekonomiska värdet av årets helårsstudenter och helårsprestationer, bara var tjugo miljoner kronor högre. Till skillnad från tidigare år täckte därmed de samlade takbeloppen praktiskt taget hela utbildningsvolymens värde. Utbildningsvolymen har under större delen av det senaste decenniet överstigit lärosätenas takbelopp

Tabell 35. Anslagsförändringar 2017–2023 (i miljoner kronor) med anledning av pågående utbyggnader av utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Källa: Prop. 2017/18:1 utgiftsområde 16 samt tidigare budgetpropositioner. I budgetpropositionen för 2018 framgår inte hur de utbyggnader som inleddes 2018 fördelar sig åren 2021–2023, men vi har antagit att utbyggnaden fortsätter i samma takt som tidigare år.

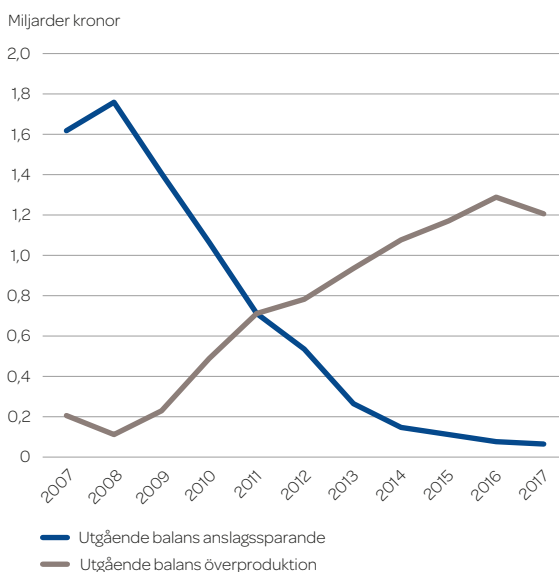
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Summa
Utbyggnad av hälso- och sjukvårdsutbildningar samt lärarutbildningar inledd 2015	242	233	33	-2				506
Utbyggnad lärar- och förskollärarutbildning inledd 2017	54	54	54	54	54			270
Utbyggnader inledda 2018		353	132	89	85	53	18	730
Summa utbyggnader	296	640	216	141	139	53	18	1506

– med andra ord har högskolan utbildat fler studenter än vad de statliga anslagen räcker till. I systemet finns dock möjlighet att spara såväl oförbrukat takbelopp (så kallat anslags-sparande) som överproduktion mellan åren. Därmed kan lärosätena balansera sina resurser och parera skillnader i studenters studieprestationer och efterfrågan på utbildning. Gränsen för anslagssparande och hur stor överproduktion som ett lärosäte kan spara över åren utan särskilt medgivande från regeringen är tio procent av takbeloppet.

Senast det fanns ledig kapacitet i högskolan var i samband med högkonjunkturen som föregick finanskrisen 2008–2009 då betydligt färre studenter än idag sökte sig till högskoleutbildning. Takbeloppen förbrukades inte och lärosätena kunde spara oförbrukade anslag. Från och med 2008 ökade studenternas efterfrågan på utbildning kraftigt. Det lediga utrymme som fanns inom takbeloppen togs snabbt i anspråk, samtidigt som staten genomförde flera tillfälliga utbyggnader av högskolans utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Det ökade antalet studenter ledde till att värdet av utbildningsvolymen har överstigit de samlade takbeloppen sedan 2009. Det har inneburit att anslagssparandet har minskat samtidigt som den sparande överproduktionen har ökat. Denna utveckling upphörde under 2017 då den samlade överproduktionen minskade till under tjugo miljoner kronor, jämfört med 250 miljoner kronor föregående år. Flera lärosäten hade också lägre utbildningsvolym än takbeloppen och kunde därmed få ersättning för sin tidigare överproduktion och den sparade överproduktionen minskade totalt sett.

Lärosätenas anpassning av utbildningsvolymen till takbeloppen, det vill säga att de inte längre utbildar väsentligt fler studenter än vad anslaget räcker till, har bidragit till att dämpa effekten av statens pågående utbyggnader av utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Mellan 2016 och 2017 ökade de samlade takbeloppen med 570 miljoner kronor i löpande priser, motsvarande 2,6 procent, varav 330 miljoner kronor utgjordes av pris- och löneomräkning av ramanslagen och resterande 240 miljoner en effekt av dimensioneringsförändringar. Det ekonomiska värdet

Figur 92. Ekonomiskt värde av lärosätenas anslags-sparande och överproduktion under perioden 2007–2017, miljarder kronor, 2017 års priser.

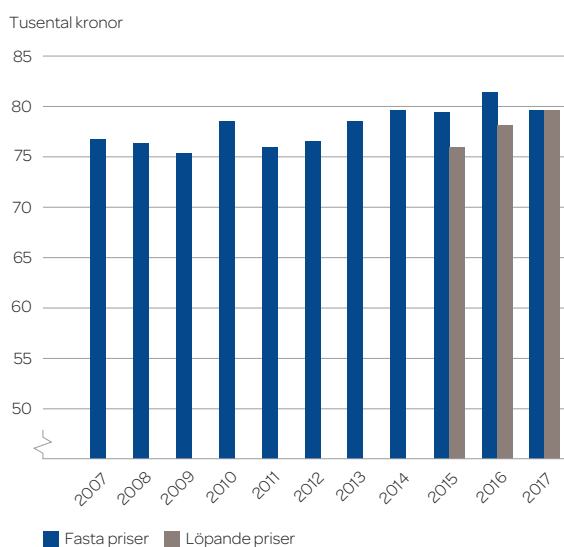
av utbildningsvolymen ökade samtidigt med 330 miljoner kronor, motsvarande pris- och löneomräkningen av ersättningsbeloppen för helårsstudenter och helårsprestationer. Sett till antalet helårsstudenter var dock utbildningsvolymen oförändrad. De ökade anslag som statens utbyggnad av högskolans utbildning innebär har därmed inte lett till fler helårsstudenter ännu. I stället har de ökade anslagen till stor del utnyttjats till att ersätta den utbildning som tidigare överskred takbeloppen.

Genomsnittlig ersättning per student: 79 500 kronor

Det går inte att beräkna vad det kostar att utbilda en student genom att titta på lärosätenas ekonomiska redovisning. Man kan däremot göra en uppskattning genom att beräkna den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent med hjälp av de uppgifter som finns i lärosätenas anslagsredovisning.

De lärosäten som omfattas av systemet med takbelopp rapporterar i sin årsredovisning det totala antalet helårsstudenter och helårsprestationer inom olika utbildningsområden samt det ekonomiska värde som den samlade utbildningsvolymen motsvarar. År 2017 uppgick det ekonomiska värdet av utbildningsvolymen

Figur 93. Genomsnittlig ersättning per helårsstudent under perioden 2007–2017, tusental kronor i 2017 års priser. För 2015–2017 visas också den genomsnittliga ersättningen i löpande priser.

(helårsstudenter och helårsprestationer inom olika utbildningsområden) vid dessa lärosäten till 22,4 miljarder kronor medan antalet helårsstudenter var 282 259. Därmed uppgick den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent (inklusive ersättning för helårsprestationer) till 79 500 kronor vilket är en ökning med 1 400 kronor i löpande priser (1,8 procent) jämfört med föregående år. Mellan 2015 och 2017 har det genomsnittliga ersättningsbeloppet ökat med 100 kronor i fasta priser.

Flera faktorer påverkar hur den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent utvecklas över tid. Ersättningsbeloppen har höjts i flera omgångar de senaste åren, utöver den årliga pris- och löneomräkningen. Under 2013 genomfördes reformer som innebar att lärosätena fick mer betalt per student än tidigare, vilket påverkade det genomsnittliga ersättningsbeloppet. En tillfällig höjning av ersättningsbeloppen med 250 miljoner kronor för att förstärka kvaliteten inleddes under 2015 och denna ska gälla fram till och med år 2019. Dessa så kallade kvalitetsförstärkningar har framförallt omfattat de utbildningsområden som har de lägsta ersättningsbeloppen: humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi. Inom dessa utbildningsområden finns en stor andel

av det totala antalet helårsstudenter och kvalitetsförstärkningarna har haft en tydlig effekt på de genomsnittliga ersättningsbeloppen.

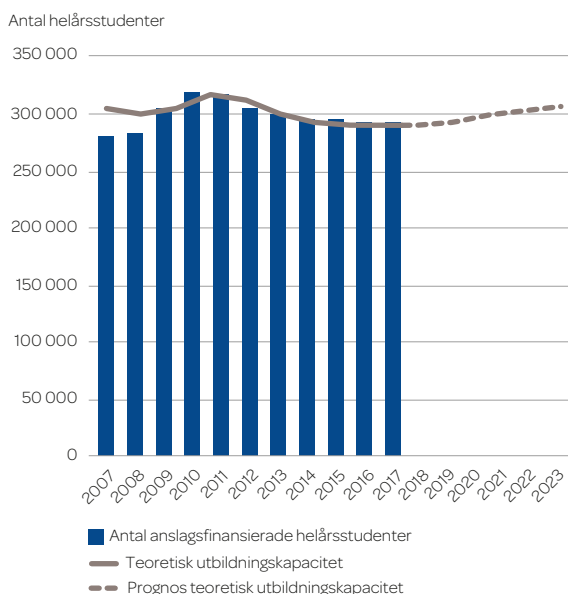
För 2017 genomfördes ingen höjning av ersättningsbeloppen. Att den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent ändå ökade i löpande pris beror till största delen på pris- och löneomräkningen som uppgick till drygt 1,5 procent för 2017. Anslagsuppräknningen kan jämföras med förändringen av det genomsnittliga ersättningsbeloppet, som var 1,8 procent under 2017. Mellanskillnaden beror framförallt på utbildningsvolymens sammansättning. Under det senaste decenniet har utvecklingen gått i riktning mot en lägre andel helårsstudenter inom de utbildningsområden som har de lägsta ersättningsbeloppen och den utvecklingen fortsatte under 2017. Denna förändring beror delvis på de pågående utbyggnaderna som till stor del omfattar hälso- och sjukvårdsutbildningar med relativt höga ersättningsbelopp.

Pågående och kommande förändringar i utbildningskapaciteten

Det har under det senaste decenniet varit ganska stora skillnader mellan det ekonomiska värdet av utbildningen på grundnivå och avancerad nivå och storleken på de statliga anslagen. Det faktiska utfallet av helårsstudenter har ibland varit större och ibland mindre än det antal som kan finansieras av takbeloppen ett givet år. Dessa variationer gör det svårt att undersöka effekterna av dimensioneringsförändringar med utgångspunkt i den faktiska studentvolymen.

Ett annat sätt att följa hur utbildningskapaciteten utvecklas över tid är att undersöka hur många studenter som anslagen teoretiskt räcker till att finansiera, det vill säga högskolans teoretiska utbildningskapacitet. Detta kan vi göra genom att relatera den genomsnittliga ersättningen per helårsstudent (79 500 kronor år 2017) till lärosätenas samlade takbelopp (22,4 miljarder kronor år 2017). För 2017 motsvarade takbeloppen 282 100 helårsstudenter. Vid de lärosäten som inte omfattas av systemet med takbelopp fanns ytterligare 9 300 helårsstudenter. Vi antar att den teoretiska utbildningskapaciteten vid dessa lärosäten är lika stor som

Figur 94. Faktiskt antal anslagsfinansierade helårsstudenter respektive teoretisk utbildningskapacitet 2007–2017 samt prognos för teoretisk utbildningskapacitet 2018–2023.

det faktiska utfallet helårsstudenter. Därmed uppgick den teoretiska kapaciteten för utbildning på grundnivå och avancerad nivå till 291 300 helårsstudenter 2017. Det är en ökning med 2 600 helårsstudenter jämfört med 2016 då den teoretiska utbildningskapaciteten var 288 800 helårsstudenter.

Högskolans teoretiska utbildningskapacitet beräknas öka de kommande åren som en följd av statens pågående permanenta utbyggnader. Den utbyggnad som inleddes 2015 motsvarar 14 600 helårsstudenter men har till stor del redan genomförts. För den återstående perioden 2018–2019 tillförs successivt medel

motsvarande 3 500 helårsstudenter (prop. 2015/16:1 utg. omr. 16). En utbyggnad av lärar- och förskolläraryt utbildning inleddes 2017 med totalt 3 600 helårsstudenter. Utbyggnaden sker successivt genom att medel motsvarande 720 helårsstudenter tillförs lärosätena årligen under perioden 2017–2021 (prop. 2016/17:1 utg. omr. 16). Den permanenta utbyggnad som inleddes 2018 ska fullt ut genomförd 2023 omfatta 7 815 helårsstudenter (prop. 2017/18:1 utg. omr. 16).

Sammantaget innebär detta att den teoretiska utbildningskapaciteten beräknas öka med 14 200 helårsstudenter jämfört med 2017 och uppgå till 305 500 helårsstudenter år 2023. Därmed ligger den teoretiska utbildningskapaciteten något över 2009 års nivå, det vill säga året innan de olika tillfälliga utbyggnaderna av högskolans utbildning inleddes. Som tidigare nämnts har staten vid vissa tillfällen höjt ersättningsbeloppen inom befintliga ramar vilket är en delförklaring till att den teoretiska utbildningskapaciteten inte ökar mer.

Fortsatt ökade intäkter av studieavgifter

En allt större del av lärosätenas intäkter till utbildning på grundnivå och avancerad nivå utgörs av anmälnings- och studieavgifter från betalande studenter. Skyldighet att betala en studieavgift infördes hösten 2011 för inresande studenter från länder utanför EU/EES samt Schweiz som studerar vid svenska lärosäten utan att delta i något utbytesprogram. Intäkterna av anmälnings- och studieavgifter från betalande studenter har ökat varje år sedan

Tabell 36. Teoretisk utbildningskapacitet 2017, det vill säga takbeloppen omräknade till helårsstudenter, faktiskt utfall helårsstudenter vid övriga lärosäten, samt omfattningen av pågående utbyggnader mätt i helårsstudenter för perioden 2018–2020. I budgetpropositionen för 2018 framgår inte hur de utbyggnader som inleddes 2018 fördelar sig åren 2021–2023, men vi har antagit att utbyggnaden fortsätter i samma takt som tidigare år.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Summa
Teoretisk utbildningskapacitet 2017	291 312							291 312
Utbyggnad inledd 2015		3 175	325					3 500
Utbyggnad av lärar- och förskolläraryt utbildning inledd 2017		720	720	720	720			2 880
Utbyggnad inledd 2018		4 290	1 441	837	775	392	80	7 815
Summa	291 312	8 185	2 486	1 557	1 495	392	80	305 507

studieavgifterna infördes. År 2017 uppgick de till 687 miljoner kronor, vilket är en ökning med 107 miljoner kronor i löpande priser jämfört med 2016 (motsvarande 18 procent). Förändringen ligger i linje med de senaste årens utveckling – sedan 2013 har intäkterna från betalande studenter i reala termer ökat med i genomsnitt omkring 90 miljoner kronor årligen (se tabell 12 i den separata tabellbilagan).

I stort sett alla lärosäten har betalande studenter, men de verkar satsa på denna verksamhet i olika utsträckning och intäkterna är därmed ojämnt fördelade. Störst intäkter 2017 hade Kungl. Tekniska högskolan följt av Lunds universitet, Chalmers tekniska högskola och Uppsala universitet. Dessa fyra lärosäten hade tillsammans hälften av lärosätenas totala intäkter av anmälnings- och studieavgifter. Flera av högskolorna har många betalande studenter och högre intäkter av studieavgifter än några av de större universiteterna.

I relation till de totala intäkterna till utbildning på grundnivå och avancerad nivå utgör studieavgifterna fortfarande en mindre del, men den ökar stadigt. Genomsnittet var 2,9 procent och vid de flesta lärosäten uppgick studieavgifternas andel till mellan omkring 1 och 3 procent. Några lärosäten utmärker sig dock genom en betydligt högre andel studieavgiftsintäkter, närmare 10 procent. Dit hör Kungl. Tekniska högskolan, Chalmers tekniska högskola, Blekinge tekniska högskola och Handelshögskolan i Stockholm. Det går därmed inte generellt att betrakta den studieavgiftsfinansierade utbildningen som en marginell företeelse i ekonomiskt avseende.

Studieavgifterna är i genomsnitt högre än ersättningen för anslagsfinansierade studenter. Detta beror på att den studieavgiftsfinansierade verksamheten ska bära sina kostnader fullt ut, inklusive de extra kostnader som är förknippade med verksamheten som exempelvis studieadministration, studentstöd och marknadsföring. Den genomsnittliga studieavgiften uppgick 2017 till 124 000 kronor per helårsstudent, vilket kan jämföras med genomsnittsersättningen på 79 500 kronor för en anslagsfinansierad helårsstudent. Mellanskillnaden ger en viss uppfattning om storleken på lärosätenas administrativa påslag, men

beror också på att betalande studenter i lägre utsträckning än anslagsfinansierade studenter läser humaniora och samhällsvetenskap, som har de lägsta ersättningsbeloppen.

Totalt sett finansierades 30 procent av lärosätenas intäkter av anmälnings- och studieavgifter med olika stipendier. Huvuddelen bestod av medel från de statliga stipendieprogram som inrättades i samband med studieavgiftsreformen 2011, men flera lärosäten har också byggt upp egna stipendieprogram. Restande del av studieavgifterna finansierades med medel från de betalande studenterna själva. Se tabell 11 i den separata tabellbilagan.

Utbyggnad av polisutbildningen ger ökade uppdragsintäkter

Vid sidan av den reguljära utbildningen på grundnivå och avancerad nivå bedriver lärosätena uppdragsutbildning åt statliga myndigheter, företag och andra organisationer. Utbildningen finansieras med en avgift från den externa uppdragsgivaren som ska ge lärosätet full kostnadstäckning för utbildningsverksamheten. Lärosätenas samlade intäkter av uppdragsutbildning uppgick 2017 till 1,6 miljarder kronor. För alla lärosäten sammantaget kom huvuddelen av intäkterna av uppdragsutbildning från statliga myndigheter (66 procent), kommuner och landsting (15 procent) och företag i Sverige (9 procent). Intäkterna till uppdragsutbildning har under lång tid varit i stort sett oförändrade men jämfört med 2015 har det skett en ökning av intäkterna med 0,2 miljarder kronor i fasta priser.

De ökade intäkterna av uppdragsutbildning kommer huvudsakligen från statliga myndigheter och är delvis ett resultat av polisutbildningens utbyggnad. Utbildningen finansieras av Polismyndigheten och bedrivs vid Linnéuniversitetet och Umeå universitet samt vid Södertörns högskola, där verksamheten håller på att byggas ut. Mer än hälften av de ökade intäkterna från statliga myndigheter gick till dessa tre lärosäten. En annan stor uppdragsgivare är försvaret som finansierar officersutbildning vid Förvarshögskolan. I jämförelse med andra universitet och högskolor är en stor del av den utbildning som bedrivs vid Förvarshögskolan avgiftsfinansierad

och intäkter från uppdragsutbildning utgjorde 2017 mer än 40 procent av lärosätets totala intäkter till utbildning och forskning. Uppdragsutbildningar för lärare och rektorer inom skolan och vissa arbetsmarknadsutbildningar bedrivs också vid universitet och högskolor.

En mindre del av uppdragsverksamheten utgörs av beställd utbildning, vilket till största delen är utbildning på grundnivå och avancerad nivå som genomförs vid ett lärosäte på uppdrag av ett annat. I den beställda utbildningen kan också ingå viss utbildning inom ramen för Yrkehögskolan. Sammantaget redovisade lärosätena 0,1 miljarder kronor i intäkter av beställd utbildning och deras samlade intäkter av uppdragsutbildning och beställd utbildning uppgick därmed till 1,7 miljarder kronor.

Finansiering av forskning och utbildning på forskarnivå

Universitetens och högskolornas samlade intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå uppgick 2017 till 41,3 miljarder kronor. Mer-

parten av forskningsfinansieringen kommer från den svenska staten. De statliga forskningsmedlen uppgick till 28,9 miljarder kronor, varav 18,2 miljarder utgjordes av direkta statsanslag till universitet och högskolor. Huvuddelen av de direkta statsanslagen, totalt 16,2 miljarder kronor, utgörs av lärosätenas ramanslag. Dessa kan till största delen användas fritt av lärosätena till forskning och utbildning på forskarnivå inom olika områden. Den resterande delen av de statliga anslagen utgörs huvudsakligen av statens ersättning för klinisk forskning till de sju lärosäten som bedriver läkarutbildning.

Vid sidan av de direkta statsanslagen kanaliseras staten betydande medel indirekt till universitet och högskolor genom forskningsråd och andra myndigheter – totalt 10,8 miljarder kronor 2017. Sammantaget utgjorde de statliga forskningsmedlen därmed omkring 28,9 miljarder kronor, alltså 70 procent av lärosätenas intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå.

Utöver den statliga finansieringen har lärosätena annan offentlig finansiering från kommuner och landsting och från de så kallade offentliga forskningsstiftelserna, exempelvis Stiftelsen för strategisk forskning (SSF). Dessa offentliga medel uppgick till 2,7 miljarder

Tabell 37. Lärosätenas intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå 2007, 2015 och 2017 per finansieringskategori, miljoner kronor i 2017 års priser. De direkta statsanslagen inkluderar de anslag som fördelas via Kammarkollegiet efter beslut av regeringen.

* Energimyndigheten särredovisades inte i den ekonomiska statistiken 2007 utan ingick då bland övriga myndigheter.

	2007	2015	2017	Förändring 2015-2017		Andel av total 2017
				Mkr	Procent	Procent
Statliga	21 629	28 795	28 921	126	0,4%	70,0%
Direkta statsanslag	14 366	17 591	18 158	567	3,2%	44,0%
Forskningsråd	3 631	6 514	6 421	-93	-1,4%	15,5%
Vinnova och Energimyndigheten*	605	1 754	1 617	-136	-7,8%	3,9%
Övriga myndigheter inkl. universitet och högskolor	3 028	2 936	2 724	-212	-7,2%	6,6%
Övriga offentliga	2 265	2 607	2 682	75	2,9%	6,5%
Kommuner och landsting	1 209	1 467	1 373	-94	-6,4%	3,3%
Offentliga forskningsstiftelser	1 056	1 141	1 310	169	14,8%	3,2%
Privata i Sverige	4 320	6 105	6 426	321	5,3%	15,6%
Företag	1 510	1 631	1 483	-149	-9,1%	3,6%
Organisationer utan vinstsyfte	2 810	4 474	4 944	470	10,5%	12,0%
EU	1 305	1 699	1 807	108	6,4%	4,4%
Övriga utlandet	815	904	1 131	228	25,2%	2,7%
Övriga inkl. finansiella intäkter	513	435	346	-88	-20,3%	0,8%
Totalt	30 848	40 545	41 314	770	1,9%	100%

kronor, motsvarande knappt 7 procent av lärosätenas totala intäkter. Därmed var andelen offentlig finansiering av högskolans forskning 76 procent. Dessutom har lärosätena betydande forskningsmedel från EU, totalt 1,8 miljarder, varav huvuddelen kommer från ramprogrammen. Om även EU-medlen räknas som offentliga blir andelen offentlig finansiering av högskolans forskning och utbildning på forskarnivå 81 procent.

Lärosätena får också omfattande forskningsfinansiering av privata stiftelser och andra organisationer utan vinstsyfte. Dessa medel uppgick 2017 till totalt 4,9 miljarder kronor, motsvarande 12 procent av lärosätenas totala forskningsintäkter, vilket är en hög andel i ett internationellt perspektiv. Medräknat den finansiering som kommer från företag i Sverige, knappt 1,5 miljarder kronor, uppgick andelen privat finansiering av lärosätenas forskning och utbildning på forskarnivå till 16 procent. Resterande 3 procent av högskolans forskningsfinansiering utgjordes av medel från övriga utlandet (utom EU) samt finansiella intäkter och övrigt. För uppgifter om intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå per lärosäte, se tabell 8 längst bak i rapporten.

Ökningen av lärosätenas forskningsresurser mattas av

Av de totala intäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå (41,3 miljarder kronor) var 18,2 miljarder kronor direkta statsanslag och 23 miljarder externa medel medan de finansiella intäkterna var 0,1 miljarder kronor. Intäktsförändringen var relativt liten jämfört med föregående år. I löpande priser ökade lärosätenas

forskningsintäkter med 610 miljoner kronor, motsvarande 1,5 procent, jämfört med 2016. De direkta statsanslagen ökade med 360 miljoner kronor, medan de externa medlen ökade med 260 miljoner kronor. De finansiella intäkterna minskade marginellt.

Under 2017 genomfördes ingen höjning av de direkta statsanslagen, utan lärosätenas ökade anslagsintäkter beror huvudsakligen på den årliga pris- och löneomräkningen av de statliga anslagen. För 2016 höjdes dock de direkta statsanslagen med 300 miljoner kronor enligt förslagen i den förra forskningspolitiska propositionen (prop. 2012/13:30). Enligt förslagen i den senaste forskningspolitiska propositionen ska anslagen öka med totalt 1,3 miljarder fram till 2020 (prop. 2016/17:50). Höjningarna infaller under 2018, 2019 och 2020 då de direkta statsanslagen föreslås öka med 505, 260 respektive 520 miljoner kronor.

Jämfört med 2015 har lärosätenas intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå ökat med 770 miljoner kronor i fasta priser. Mer än hälften av intäktsökningen har dock en teknisk förklaring. Den beror på en transferring 2015 av anslagsmedel från Lunds universitet till forskningsanläggningen ESS och som då tillfälligt minskade universitetets intäkter av statsanslag. Förutom denna engångseffekt har de direkta statsanslagen ökat med omkring 150 miljoner kronor i reala termer jämfört med 2015, medan lärosätenas externa intäkter har ökat med omkring 250 miljoner kronor. Detta motsvarar en ökning på omkring en procent totalt de två senaste åren.

RESURSTILLDELNING FÖR FORSKNING OCH UTBILDNING PÅ FORSKARNIVÅ

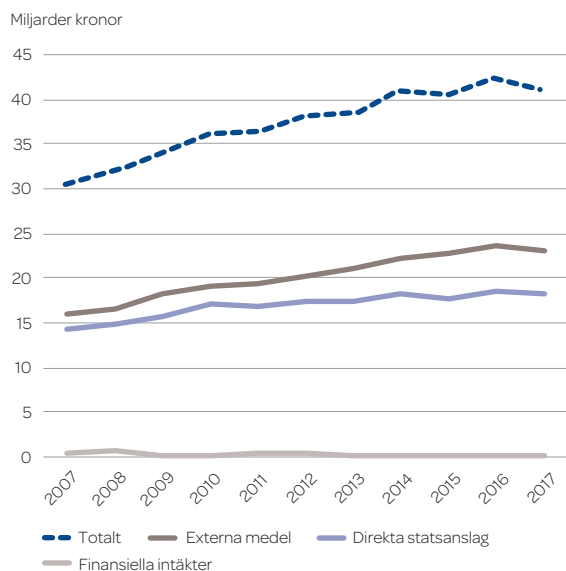
Enligt nuvarande resurstilldelningssystem för forskning och utbildning på forskarnivå fördelas nya anslagsmedel baserat på tre så kallade kvalitetsindikatorer: externa medel, vetenskaplig produktion (publiceringar och citeringar) och samverkan. När systemet infördes 2009 skedde fördelningen av nya medel enbart baserat på externa medel och vetenskaplig produktion. En viss andel av de befintliga statsanslagen omfördelades också mellan lärosätena enligt samma kriterier.

Regeringen modifierade modellen inför resurstilldelningen för 2016 så att en tredjedel av de ökade anslagen gick till vardera grupp: äldre universitet, nya universitet

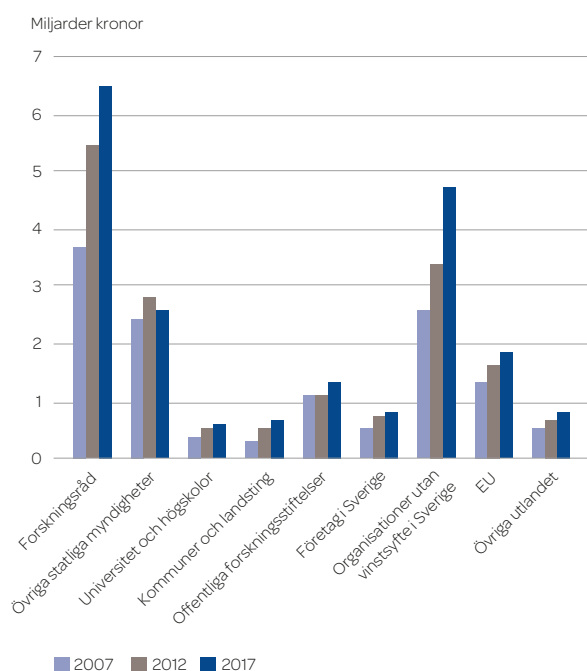
respektive högskolor. Effekten blev betydligt större relativa anslagsökningar för de nya universiteten samt för högskolorna. I den senaste forskningspolitiska propositionen (2016/17:50) föreslog regeringen att samverkan med det omgivande samhället skulle tillkomma som en tredje indikator för resurstilldelning. För 2017 genomfördes ingen höjning av basanslagen till universitet och högskolor. Samverkan som fördelningsgrund användes första gången 2018 då det låg till grund för en tredjedel av tilldelningen. Ingen omfördelning av anslag mellan lärosätena skedde 2017 och 2018.

Figur 95. Lärosätenas intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå uppdelade på direkta statsanslag, externa medel och finansiella intäkter under perioden 2007–2017, miljarder kronor i 2017 års priser.

De direkta statsanslagen inkluderar också de anslag som fördelas via Kammarkollegiet efter beslut av regeringen.

Figur 96. Lärosätenas intäkter av bidrag till forskning och utbildning på forskarnivå från externa finansiärer 2007, 2012 och 2017, uppdelade på finansiärskategorier, miljarder kronor i 2017 års priser. I figuren ingår inte finansiärskategorin Övrigt och bidrag från Kammarkollegiet. Universitet och högskolor avser såväl statliga lärosäten som enskilda utbildningsanordnare.

Det betyder att lärosätenas intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå under de senaste två åren har ökat betydligt långsammare än föregående år. Mellan 2007 och 2015 var den genomsnittliga ökningstakten mellan 3 och 4 procent per år i reala termer. Jämfört med 2007 har de samlade intäkterna till högskolans forskningsverksamhet ökat med 10,5 miljarder kronor i 2017 års priser, varav 3,8 miljarder direkta statsanslag och 7,0 miljarder externa medel. De finansiella intäkterna har samtidigt minskat med drygt 0,3 miljarder kronor. Eftersom en stor del av tillskotten består av externa medel har de direkta statsanslagens andel av forskningsintäkterna (exklusive finansiella intäkter) minskat med drygt tre procentenheter, från 47,3 procent till 44,1 procent.

Forskningsbidragens andel av de externa medlen ökade

Av de externa medlen till forskning utgörs den absoluta merparten av forskningsbidrag. Under 2017 ökade lärosätenas intäkter av forskningsbidrag från externa finansiärer med 490 miljoner kronor i löpande priser och uppgick till totalt 19,5 miljarder kronor. Intäkterna av avgifter för uppdragsforskning och de övriga avgiftsintäkterna minskade samtidigt med 230 miljoner kronor i löpande priser jämfört med 2016. Därmed ökade forskningsbidragens andel av lärosätenas externa medel något.

Forskningsbidragen finansierar tillsammans med de direkta statsanslagen huvuddelen av lärosätenas forskning och utbildning på forskarnivå. De utgörs huvudsakligen av medel som söks i konkurrens av olika forskargrupper vid universitet och högskolor och finansieringen kommer från ett stort antal offentliga och privata organisationer.

Minskade bidrag från statliga myndigheter

Närmare hälften av lärosätenas bidragsintäkter till forskning och utbildning på forskarnivå under 2017 kom från staten genom forskningsråd och andra forskningsfinansierande myndigheter. Det senaste decenniets snabba ökning av forskningsmedel från statliga myndigheter har

stannat upp. Mellan 2015 och 2017 minskade istället lärosätenas bidragsintäkter från statliga myndigheter med totalt 0,4 miljarder kronor på grund av minskade intäkter från både forskningsråd och andra statliga myndigheter.

Merparten av de statliga forskningsbidragen kanaliseras genom forskningsråden: totalt 6,4 miljarder kronor 2017. Bidragsintäkterna från Vetenskapsrådet uppgick till fem miljarder kronor, medan resterande medel kom från de

två mindre forskningsråden (Formas och Forte). Forskningsrådets finansiering har minskat marginellt, med 0,1 miljarder kronor, i fasta priser jämfört med 2015, varav minskade bidrag från Vetenskapsrådet svarar för huvuddelen.

Vid sidan om forskningsrådets finansiering har lärosätena också betydande intäkter från andra myndigheter med forskningsfinansierande uppgifter och det är framförallt denna del av statens finansiering som minskat de senaste

Tabell 38. Lärosätenas intäkter av forskningsbidrag 2007, 2015 och 2017 per finansiär, miljoner kronor i 2017 års priser. I tabellen särredovisas de finansiärer vars bidrag översteg 50 miljoner kronor 2017. De negativa beloppen under kategorin "Övrigt" är ett resultat av periodiseringseffekter vid Göteborgs universitet. De anslag som Kammarkollegiet betalar ut efter beslut av regeringen ingår inte i denna sammanställning.

	2007	2015	2017	Förändring 2015-2017	
				Mkr	Procent
Forskningsråd	3 631	6 514	6 421	-93	-1,4%
Vetenskapsrådet	2 717	5 045	4 966	-80	-1,6%
Formas	589	971	950	-22	-2,2%
Forte	325	497	506	9	1,8%
Statliga myndigheter	2 675	3 400	3 091	-309	-9,1%
Vinnova	605	1 015	901	-114	-11,2%
Energimyndigheten		739	716	-22	-3,0%
Statliga universitet och högskolor	309	618	520	-98	-15,9%
Sida/SAREC	384	93	187	94	100,6%
Rymdstyrelsen	57	91	82	-9	-10,2%
Övriga statliga myndigheter	1 321	844	685	-159	-18,8%
Stiftelser och andra organisationer utan vinstsyfte i Sverige	2 616	4 300	4 715	415	9,7%
Wallenbergstiftelser	442	1 179	1 484	305	25,8%
Cancerfonden	330	404	384	-20	-5,0%
Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond	156	286	298	12	4,2%
Stiftelser förvaltade av lärosäte	273	222	294	72	32,2%
Hjärt- Lungfonden		167	156	-11	-6,7%
Övriga organisationer utan vinstsyfte i Sverige	1 415	2 041	2 100	58	2,9%
Offentliga forskningsstiftelser	1 056	1 141	1 310	169	14,8%
SSF	525	535	631	96	18,0%
KK-stiftelsen	158	261	338	77	29,5%
Östersjöstiftelsen	199	186	168	-18	-9,7%
Mistra	125	120	132	12	9,8%
Övriga offentliga forskningsstiftelser	48	39	41	2	5,1%
EU	1 297	1 687	1 804	117	6,9%
EU:s ramprogram exkl. ERC	1 101	1 205	1 197	-8	-0,7%
Europeiska forskningsrådet (ERC)		343	339	-3	-1,0%
EU, ej ramprogram	197	138	267	129	93,0%
Medel från övriga utlandet	458	530	776	245	46,2%
Kommuner och landsting	300	615	650	36	5,8%
Företag i Sverige	499	847	771	-76	-9,0%
Övrigt	-98	-31	3		
Totala bidragsintäkter	12 435	19 002	19 540	538	2,8%

två åren. I reala termer har intäkterna minskat med 0,3 miljarder kronor sedan 2015, motsvarande 9,1 procent, till 3,1 miljarder kronor. Minskningen beror till stor del på sjunkande intäkter från Vinnova, som vid sidan av forskningsråden är den viktigaste forskningsfinansierande myndigheten. Även från Energimyndigheten och andra statliga myndigheter minskade under samma period bidragsintäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå.

Bland bidragsintäkterna från statliga myndigheter ingår också 0,5 miljarder kronor från andra statliga universitet och högskolor. Det handlar till stor del om anslagsmedel som ett lärosäte transfererar vidare till ett annat samarbetslärosäte. Medlen syns som bidrag från andra universitet och högskolor eller enskilda utbildningsanordnare vid det mottagande lärosätet och inte som direkta statsanslag.

Ökade medel från stiftelser och andra organisationer utan vinstsyfte

Medan forskningsbidragen från statliga myndigheter minskat de senaste åren har lärosätenas intäkter från både offentliga och privata forskningsstiftelser och andra organisationer utan vinstsyfte ökat väsentligt. Mest har intäkterna ökat från olika privata stiftelser och andra organisationer utan vinstsyfte. De totala intäkterna från dessa uppgick 2017 till 4,7 miljarder kronor, vilket är en ökning med 0,4 miljarder kronor i fasta priser jämfört med 2015. Detta betyder att lärosätena de senaste två åren har fått ett tillskott från dessa finansierare som i storlek motsvarar minskningen av bidragsintäkter från statliga myndigheter.

Det är framförallt lärosätenas intäkter av forskningsbidrag från Wallenbergstiftelserna som har ökat, med totalt 0,3 miljarder kronor i fasta priser jämfört med 2015. De två senaste årens utveckling följer en långsiktig trend av stigande intäkter. Mellan 2007 och 2017 har lärosätenas intäkter av forskningsbidrag från Wallenbergstiftelserna ökat med drygt en miljard kronor, vilket utgör mer än en tredubbling i fasta priser. Intäkterna från andra organisationer utan vinstsyfte i Sverige och från stiftelser som lärosätena själva förvaltar har också ökat. Medel från olika privata forskningsstiftelser och

icke-vinstdrivande organisationer blir allt viktigare för finansieringen av högskolans forskning. Sammantaget står den privata icke-vinstdrivande sektorn i Sverige för omkring 24 procent av lärosätenas forskningsbidrag. För tio år sedan var denna andel 21 procent.

De så kallade offentliga forskningsstiftelserna, som bildades under 1990-talet i samband med att de tidigare löntagarfondsstiftelserna avvecklades, ger också betydande bidrag till högskolans forskning. Dessa forskningsstiftelser har ett eget kapital och får inga anslag från staten, men eftersom de bildades med löntagarfondsmedel räknas de av UKÄ och SCB till den offentliga finansieringen av högskolesektorn. Lärosätenas totala intäkter från de offentliga forskningsstiftelserna ökade med 0,2 miljarder kronor i reala termer mellan 2015 och 2017 och huvuddelen av ökningen kommer från de två största stiftelserna: Stiftelsen för strategisk forskning (SSF) och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen).

Forskningsmedlen från utlandet har ökat

Medlen från företag och organisationer utan vinstsyfte i utlandet ökade med 0,2 miljarder kronor i fasta priser mellan 2015 och 2017 (se tabell 38). Huvuddelen av lärosätenas finansiering från utlandet kommer dock som bidrag till forskning och utbildning på forskarnivå från EU:s olika fonder och program. Intäkterna från EU:s ramprogram uppgick till 1,5 miljarder kronor och det har endast skett små förändringar de senaste åren. I intäkterna från EU:s ramprogram ingår även forskningsbidrag till svenska forskare och forskargrupper från Europeiska forskningsrådet (ERC). Även dessa var i stort sett oförändrade jämfört med 2015.

Lärosätenas samlade bidragsintäkter från EU har ändå ökat sedan 2015. Hela ökningen hänför sig till den mindre del av finansieringen som kommer vid sidan om ramprogrammen, bland annat genom strukturfonder och regionalfonder. Detta ska ses mot bakgrund av att det skedde en betydande minskning av intäkterna efter 2013, då programperioden för vissa av EU:s regionala fonder upphörde. Med de senaste årens ökning har bidragsintäkterna dock närmast sig tidigare nivåer.

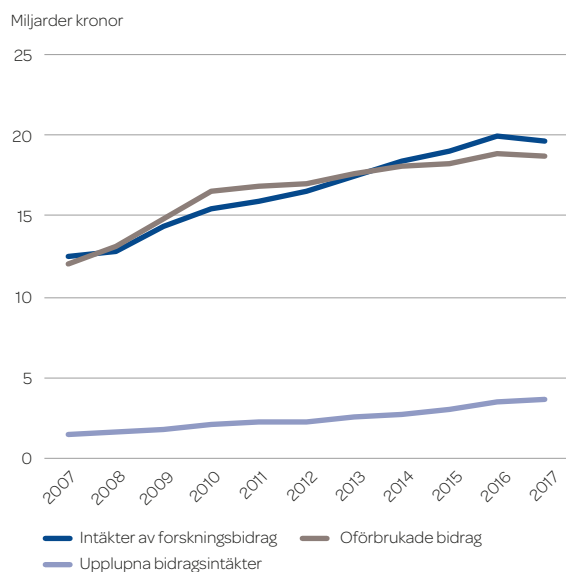
Förbrukningen av forskningsbidrag i fas med inbetalningarna

De externa finansiärernas bidrag till lärosätena bokförs som intäkter vartefter de förbrukas. Bidrag som betalats ut till lärosätena men ännu inte har omsatts i verksamheten ingår därmed inte i intäkterna utan redovisas separat i balansräkningen som oförbrukade bidrag. Dessa medel utgör en fordran från finansiären på lärosätena som förbundet sig att med medlen finansiera forskning och utbildning inom specifika projekt under kommande år.

Vid utgången av 2017 uppgick lärosätenas sammanlagda oförbrukade bidrag till 18,7 miljarder kronor, varav 17,8 miljarder kronor avsåg forskning och utbildning på forskarnivå. De oförbrukade forskningsbidragen kan ställas i relation till universitetens och högskolornas intäkter (förbrukning) av forskningsbidrag som under 2017 uppgick till 19,5 miljarder kronor. Detta innebär att lärosätena har oförbrukade bidrag som motsvarar elva månaders forskning. I fasta priser har de oförbrukade bidragen ökat med 0,5 miljarder kronor jämfört med 2015, vilket motsvarar forskningsbidragens utveckling under samma period.

Figur 97. Lärosätenas intäkter av forskningsbidrag samt oförbrukade bidrag och upplupna bidragsintäkter 2007–2017, miljarder kronor i 2017 års priser.

I oförbrukade bidrag och upplupna bidragsintäkter ingår även vissa bidrag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, men andelen är låg: knappt 5 procent av de totala oförbrukade bidragen 2017.

Forskningsverksamheten vid universitet och högskolor är beroende av extern finansiering och styrs därför i hög grad av tillgången till forskningsmedel. Under en period tillfördes lärosätena forskningsresurser i snabb takt, medan verksamheten inte växte lika snabbt. Detta ledde till att de oförbrukade bidragen ökade. De senaste sju åren har intäkterna av forskningsbidrag utvecklats något snabbare än vad de oförbrukade bidragen har, vilket betyder att lärosätenas förbrukning har kommit i fas med inbetalningarna.

I det motsatta fallet, när lärosätena påbörjar avtalad forskning innan finansiären har betalat in medlen, uppstår i stället en fordran på finansiären från lärosätets sida. Denna fordran motsvarar lärosätets kostnader för den utförda forskningen eller utbildningen som redovisas som upplupna bidragsintäkter i balansräkningen. De upplupna bidragsintäkterna vid utgången av 2017 uppgick till 3,7 miljarder kronor, varav 3,5 miljarder inom forskningsområdet. I fasta priser är detta en ökning med 0,7 miljarder kronor jämfört med 2015.

Att förbrukningen av forskningsbidrag är i fas med inbetalningen av projektmedel syns även genom att den nettoskuld som lärosätena har till sina finansiärer, det vill säga oförbrukade bidrag minus upplupna bidragsintäkter, har minskat de senaste åren. Nettoskulden uppgick till 15,0 miljarder kronor 2017, vilket är en minskning med 0,2 miljarder kronor i fasta priser jämfört med 2015.

Minskad uppdragsforskning

Utöver forskningsbidragen har lärosätena även avgiftsintäkter från uppdragsforskning och övriga avgiftsintäkter. Uppdragsforskningen utförs på uppdrag för externa intressenter och ska bära sina kostnader fullt ut. Förutom forskning kan det handla om utvecklingsarbete och utredningsverksamhet. Uppdragsforskningen utgör en mindre del, knappt 4 procent, av lärosätenas forskningsintäkter. År 2017 uppgick intäkterna av uppdragsforskning till totalt 1,5 miljarder kronor, vilket är en minskning med 0,1 miljarder kronor i fasta priser jämfört med 2015. Störst intäkter av uppdragsforskning hade Karolinska institutet följt av Göteborgs universitet

och Umeå universitet. För alla lärosäten sammantaget kom 40 procent av uppdragsintäkterna från statliga myndigheter (inklusive universitet och högskolor), 26 procent från företag i Sverige och 14 procent från företag i Sverige.

Utöver detta har lärosätena också avgiftsintäkter till forskning och utbildning på forskarnivå. Dessa utgörs bland annat av fakturerade kostnader, avgiftsintäkter som kommer från försäljning av material och tjänster, sponsorintäkter samt intäkter från uthyrning av lokaler. De övriga avgiftsintäkterna uppgick 2017 till totalt 2,0 miljarder kronor, vilket är en minskning med 0,2 miljarder i fasta priser jämfört med 2015.